

SPRÅKLIG SAMLING

NR. 1

JAN.—FEBR.

1972

13. ÅRGANG

GITT UT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Av INNHOLDET:

Erklæring fra Sentralstyret.

EEC og Språklig Samling.

Av dr. philos. Helge Ytrehus.

*Når skal statsmaktene
gi støtte til samnorsken?*

Av Ivar Grotnæss.

*Lovene for Landslaget for
Norsk scenespråk.*

Den første av to artikler
av Olav Dalgard.

*Rundskriv om radikale og
moderate former i lærebøkene.*

*Rundskriv om målbruk i
statstenesta.*

Trellen Kark.

Av Kåre Holt.

Så kom Språkrådet.

*Og de som skal gjøre
arbeidet.*

*Samnorsk er den einaste
løysinga.*

Av Johannes Kolstad.

Bokmeldinger.

*Litt om dialekten i industri-
sentret Odda.*

Av Thormod Eitrheim.

*Fra kampen for
nynorske lærebøker.*

Hva andre meiner.

*Det går framover med
språket og!*

ERKLÆRING FRA SENTRALSTYRET

SPRÅKSAK OG POLITIKK

De siste åra er det blitt meir og meir vanlig å sette språksaka i sammenheng med allmenne politiske spørsmål. Sentralstyret meiner at dette er ei riktig og nødvendig utvikling. Vår målsetting er å arbeide fram et felles norsk skriftspråk bygd på det folkelige talemålet i bygd og by.

Hovedmotsetninga i norsk språkstrid går mellom dem som vil bygge skriftspråket på folkemålet, og dem som vil bygge det på et snevert urbant overkassespråk. Denne motsetninga utgjør et ledd i ei allmenn politisk mottsetning, og vi meiner derfor at vi også på andre områder må kunne alliere oss med de gruppene vi strir for reint språklig, når det kan tjene vår sak.

Ut fra dette meiner sentralstyret at det er både ønskelig og nødvendig med en språkdebatt som trekker inn dette vidare perspektivet. I dagens situasjon hører bl. a. EEC-saka med her. Vi viser i så måte til en artikkel av dr. philos. Helge Ytrehus på annet sted i bladet denne gangen.

Sentralstyret.

EEC og SPRÅKLIG SAMLING Dr. philos Helge Ytrehus

Det har kanskje vært en viss motvilje mot å diskutere EEC og norsk medlemskap i Språklig Samling. Dette må være skjedd ut fra en oppfatning av at Norges søknad om medlemskap i EEC bare gjelder økonomiske spørsmål. Men det er sikkert et alt for snevert syn. Om en bygger på en marxistisk-materialistisk historieoppfatning, må jo endringer på det økonomiske felt uten videre varsle inn et omskifte i heile den kulturelle overbygning. Om en ikke hyller et slikt syn, må klare utsagn og vedtak fra EEC sjøl, som fra tilhengere av medlemskap her heime, fortelle at siktepunktet for EEC er en politisk og kulturell samling av sju til ti europeiske land, lik som historiske parallell-eksempler kan styrke det samme syn på fenomenet.

Dermed må det norske språkspørsmålet komme inn i bildet, fordi det i heile si historie er knytt til Norge som sjølstendig stat. Her trenger vi ikke nødvendigvis si: en sjølstendig nasjonal stat. Staten er ei politisk organisasjonsform som alle borgere er medlemmer av. Som enhver organisasjon har den sin egen styrke. Det norske språkspørsmål som nasjonalt fenomen eksisterte før 1814, men det kunne ikke formulere seg som et eget kulturproblem og kreve å bli løyst før nasjonen hadde oppnådd den styrke som den sjølstendige statsorganisasjonen gav. Det er på samme vis som den europeiske arbeiderrørsla først kunne formulere og løyse sine problem og krav etter at den hadde fått anerkjent si spesielle organisasjonsform. Ved et eventuelt medlemskap i EEC blir ikke bare den norske politiske organisasjonsforma svekket formelt, men reelt vil den bli særlig mye veikare fordi et medlemskap vil si at flertallet nordmenn vender seg til ei anna or-

ganisasjonsform som sitt primære framtidsperspektiv.

Vi har en interessant profeti fra tida før 1814 om hva som vil hende kulturelt sett i Norge, dersom landet ble en sjølstendig stat i forhold til Danmark. Den ble forma ut av den danske sosialøkonom Oluf Christian Olufsen i et foredrag han holdt i 1811 med tittelen: «Physikalske og politiske Bemærkninger over den danske stat». Der heter det:

«Norge er ved sin Folkemængde og ved dets mange og mangfoldige forhold en stor Masse. En sådan ytrer alltid Kraft, fordi den har Kilde til Kraft i sig selv. Dens Individualiteter maa derfor nødvendigvis bryde frem, naar det udvortes Tryk enten slappes eller forsvinder. Men et Folks stærkeste Individualitet er dets Sprog. — Indtræffer nogen Forandring i Sagerne Stilling, synes det deraf maatte flyde en betydelig Virkning til det norske Sprogs Opkomst, og de danske og norske Tungetaals Adskillelse. Det danske forblev da, hvad det er, thi paa nogle tyske Fordævelser nær er det virkelig et lingua vernacula for Danmark, men dette er det ikke for Norge. Derfor ville det egentlige norske, naar al udvortes Modstand var forsvunden, hæve sig og efterhaanden træde frem i det mundtlige Læreforedrag og i Skrifter.»

Det er vanskelig å spå. Oluf Olufsen spådde godt i 1811. Jeg trur en kan våge å si i 1972: at dersom Norge blir medlem av EEC, vil det virke inn på det norske språkspørsmålet slik at styrken blir mindre både for det nynorske litteraturspråket og for arbeidet fram mot språklig samling, først og fremst fordi oppmerksomheten og interessen vil vende seg mot den nye økonomiske og politiske organisasjon: EEC.

Denne organisasjonen arbeider alt bevisst på å knytte til seg den kjenslemessige kraft som ellers ei nasjonal historie og nasjonale symbol kan gi. De som går inn for EEC, må vite at de

går inn i et arbeid for å skape en ny politisk organisasjon som vil kreve sin egen suverene lojalitet. Smått i senn ser vi det i Europa-namna på våre stamveger, i forsøk på å innføre Europa-kjennetegn på biler, i vedtaket om et Europa-universitet i Firenze. Vi har dusinvis av universitet i de sju EEC-landa og i søkerland. Er de ikke vitenskapelige gode nok? Er de ikke åndsfrie nok? Hva for særkjenne skal da et eget Europa-universitet få? Her kan en spå om ideologisk og kulturell sneverhet i forhold til de universitet vi har, og i forhold til den tanken en heller burde støtte: et universitet i FN-regi.

Fra tilhengere av norsk medlemskap i EEC er det blitt sagt at interessa og omtanken for norske kulturelle problem nettopp kan auke gjennom et medlemskap, fordi vi da må verge våre kulturelle særmerke i samarbeidet med mange andre nasjoner. Men en slik tanke forutsetter i grunnen strid og motsetning innafor EEC. Slik kan naturligvis stillingen bli her heime dersom EEC ikke svarer til alle optimistiske forventninger, eller dersom andre nasjoners interesser kuer våre. Da kan vi lett få oppleve tilstander som kan likne på jugoslaviske eller nord-irske i dag. Ei snever nasjonalkjensle er lett å appellere til, også i det moderne samfunn. Men en slik tankegang forutsetter et EEC i oppløysing, og det er vel ikke tilhengernes siktepunkt.

At det primære siktepunktet for EEC er en ny felles-stat, et Europas Forente Stater, blir mer og mer tydelig. Det blir åpent sagt fra EEC-hold, og det er også den store visjon for de fleste tilhengere av norsk medlemskap. For den som tror på eller i alle fall hevder et norsk veto mot denne utviklinga, kommer sterke historiske paralleller inn og formørker bildet: Samlin-

NÅR SKAL STATSMAKTENE GI STØTTE TIL SAMNORSKEN?

I dette nummer av bladet vårt har vi tatt inn flere utklipp under samletitlen «Hva andre meiner». De fleste gjelder den harde kampen for nynorske lærebøker høsten 1971. Aksjonen fikk uventa stor oppslutning, ikke minst fra skoleungdom. Tilmed elever fra Oslo-gymnas toga ut til forsvar for nynorsken.

Dette kan vi i Språklig samling bare si oss glad for. Aksjonene førte også til at Stortinget plussa på statsråd Gjerdes budsjett med kr. 100 000, slik at støtten til nynorske lærebøker kom opp i kr. 600 000.

Det er for øvrig ei kjent sak at statsmaktene støtter opp under det konservative og moderate bokmålet på så mange måter gjennom tilskott til forlag, presse og informasjonstiltak. Bare til dette siste bevilga Stortinget for 1972 heile 21 millioner kroner.

De konservative avisene får størsteparten av pengestøtten til innkjøp av papir, ikke mindre enn 7,8 millioner kroner i år.

gen av de tyske småstatene på 1800-tallet ved et fellesmarked som første steg, og samlingen av de små koloniene til et USA på slutten av 1700-tallet. Også den begynte på handelens område, og den gang ble det også hevdet at den enkelte stat skulle kunne bevare sin uavhengighet, ja i et gitt tilfelle melde seg ut av unionen. Men det gikk ikke slik.

Vi mennsker virker ikke bare som sjølstendige brikker i det historiske spill. Vi virker først og fremst gjennom de organisasjonsformer vi skaper oss. Vårt språk-problem fikk artikulasjon og vekst mot ei løysing gjennom vår sjølstendige politiske organisasjon. Ved tilslutning til ei ny politisk organisasjonsform vil det å løyse vårt språk-problem ventelig bli en uinteressant kulturoppgave. *Helge Ytrehus*

Over ulike poster på Kirke- og undervisningsdepartementets budsjett gir styresmaktene bidrag til kulturtiltak som er med til å spre det trykte ord i en konserverende språkdrakt. Det kan gjelde innkjøpsordninger av ymse slag, bidrag fra Kulturfondet og verneformål som indirekte kommer den konservative bokmålsfløyen til gode uten at vi skal prøve å etterspore dette i detalj.

Av dette får nynorsken bare en brøkdel. Det kan gjelde slikt som støtte til Nynorsk Pressekontor, Det Norske Samlaget og til Dag og Tid, for å nevne noe. Alt i alt dreier det seg om over et par millioner år om anna. Dette er likevel som en dråpe i havet jamført med de beløpa som går til bokmålssida, og som vi har pekt på ovafor.

Men hvordan er så situasjonen for de mange i landet vårt som gjerne vil skrive et friskt radikalt bokmål? Hva med støtte til trykt stoff for dem? Beløpet er lik null, som kjent. Det ser heller ut til at sterke krefter tar sikte på å tyne de radikale formene. Vi viser til det aller siste rundskrivet om moderate og radikale former som departementet sendte ut på slutten av fjoråret, og som er gjengitt i bladet denne gangen.

Landslaget for språklig samling er den eneste organisasjonen som står for ei radikaliserings av bokmålet. Men vi er en liten flokk og trenger økonomisk støtte til ulike tiltak. Vil statsmaktene yte hjelp også til vårt arbeid for det norske målet? Eller må også vi dra ut i felten og organisere opptog og press, demonstrasjoner og liknende for å få pengemidler til våre skrifter om samnorsken?

Det skal ikke drøye lenge før myndighetene skal få høve til å syne om de vil legge godviljen til også for vår sak. Så mye kan vi love! *Ivar Grotnæss*

LOVENE FOR LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING ETTER LANDSMØTET 1971

§ 1. Formål.

Landslaget for språklig samling vil arbeide for ett skriftspråk i landet og søke å nå fram til dette ved gjensidig tilnærming mellom bokmål og nynorsk. Landslaget er partipolitisk uavhengig.

§ 2. Medlemskap.

Alle som deler det syn organisasjonen har på språkspørsmålet kan bli medlemmer, direkte eller gjennom lokallag.

§ 3. Landsmøtet.

Landsmøtet, som blir holdt hvert annet år, er øvste myndighet i landslaget. Ekstraordinært landsmøte holdes når 50 medlemmer eller et flertall i landsstyret krever det. Alle medlemmer som har betalt kontingent, kan delta på landsmøtet.

§ 4. Landstyret og Sentralstyret.

A. Landsmøtet velger ti medlemmer som sammen med sentralstyremedlemmene danner landsstyret. Det velges så mange varamenn som landsmøtet bestemmer. Landsstyret er øvste myndighet mellom landsmøtene.

B. Landsmøtet velger et sentralstyre med følgende medlemmer: Formann, nestformann, kasserer, sekretær og tre andre medlemmer. Det velges tre varamenn, helst blant landsstyrets medlemmer eller varamenn.

Landsstyret er vedtaksført når minst åtte medlemmer er til stede, sentralstyret når minst fem medlemmer er til stede. Fra møtene skal det sendes protokoll til medlemmene og varamennene i landsstyret. Protokollen fra landsstyremøter anses godkjent når det ikke er kommet skriftlig protest innen 14 dager etter at den er sendt ut til medlemmene.

§ 5. Kontingent.

Landsmøtet fastsetter kontingenten.

NORSK SCENESPRÅK

Den første av to artikler
av Olav Dalgard

«Nå snakker de så stivt på Nationaltheatret at jeg orker ikke høre på dem lenger!»

«Sia Det Norske Teatret har fått fleste skodespelarane sine frå Oslo og byane, knotar dei så fælt at eg held det ikkje ut!»

Desse to replikkane om våre dagars to norske scenespråk — den første sagt av ein kjend Oslo-kunstnar, den andre av ein tilreisande målmann oppe frå dalom — uttrykker ein skarp kritikk som eg trur har tilslutning frå eit større publikum i våre dagar. Dei fleste med sans for naturleg norsk talemål har nok ofte kjent det slik som desse to kritikarane — det språket skodespelarane talar er ikkje levande talemål.

Til dette faktum vil ein språkhistorikar måtte vise til at teatret, som utøvar av ein kunstnarleg disiplin, ikkje kan spele Shakespeare eller andre klassikarar på kvardagsleg folkemål. Teatret, som alle andre kunstgreiner, må skape sine meir eller mindre kunstig stiliserte uttryksformer, og språket er for teatret den viktigaste bindeleken til publikum. Som Goethe og Schiller skapte og dyrka fram det tyske «Bühnensprache» i Weimar, har dei skandinaviske land skapt sine talenormer for scenen etter tysk og fransk mønster.

Dette er ei røyndesak som ingen vil protestere i mot. Men når det gjeld vårt eige land så har dette prinsippet ført til særlege vanskar, i og med at Norge i første 50 åra etter 1814 ikkje hadde noe særnorsk talemål å tufta sitt scenespråk på, men var vist til å bygge på dansken og dansknorsken, slik denne blei

tala i byane Christiania og Bergen, i første rekke.

Vanskane med å få i gang eit norsktalande teater i hovudstaden hadde truleg si viktigaste årsak i dette faktum. Den norske teaterskolen som svensken Strömberg sette i gang i 1827 stranda på dette at elevane ikkje greidde snakke *dansk* scenespråk med norsk uttale. Resultatet blei karakterisert av kritikken som «vulgært» — «akershusisk pøbelsprog». Derfor er det lett å skjønne at det blei danske skodespelarar som først greidde å grunnfeste Christiania Theater, og beherske dette i 20 år frametter. Da det endeleg lykkast for Ole Bull å få i gang det første norsktalande teater (Det norske teater) i 1850, så skjedde det i Bergen, der skodespelarane hadde ein sterk norsk bydialekt å bygge på. Og desse skapte ein norsk talenorm som dei seinare tok med seg og fekk akseptert som norsk mønstertale også ved Christiania Theater. Først i 90-åra tok ymse «innfødde» skodespelara til å tale bokmål med austnorsk uttale. Men framleis var det ufint å drive «fornorsking» på scenen. Alle fine folk sa helst «smage» og «kage» og heldt på danske former så langt det var råd. Først med Bjørn Bjørnson som instruktør kom det eit omskifte i norsk lei. Han ville ha slutt både på «kjærlighed» og «ægte-skab», jamvel om gamle B. B. hadde brukt desse formene i sine oppsetningar. Og Bjørn sleit hardt for å få aktørane til å byte ut «bårt» med «bort» og «åpp» med «opp», har han fortalt.

Med rettskrivinga frå 1907 gjekk dei harde konsonantane òg med kvart inn i det finare talemålet. Men med cand. mag. J. Mørland fekk Nationaltheatret ein konservativ riksmålsmann til språkkonsulent som «fortsatte sit av kunstneriske grunde nødvendige varsomme fremskritt mot de haarde kon-

sonanter og dagligtalens gloser», fortel H. Wiers-Jenssen i «Nationaltheatret gjennom 25 år».

Dette prinsippet har stort sett vore einerådande ved dette teatret opp i vår tid. Bare unntaksvis har «dagligtalens gloser» vore å høre der, og da i særnorske stykke som Sigurd Eldegards «Fossegrimen» og Oskar Braatens «Ungen». Braaten hadde skrive dette stykket frå Oslo austkant på nynorsk normal, men på Nationaltheatret blei det spela i eit folkemål som Hulda Garborg karakteriserte som «kaudervelsk».

I siste halvhundre år har språket ved Nationaltheatret, og andre norske teater som nyttar bokmål, endra seg svært lite. Dei har halde fast på det bokmålet som klassikarane våre skreiv i førre hundreåret, og slik har desse teatra sikkert vore eit viktig konserverande element i norsk språkutvikling. Her slepp sjeldan til former som «kasta» eller jorda». Her rår det eg har tillete meg å kalle for «Oslo frøkensprog», der a-former er bannlyst pr. prinsipp. Slik i alle fall i den «høgare genre». Bare når det av og til blir spela eit stykke frå det «grove» folkelivet, kan ein høre norsk kvardagsmål der, dvs. slik mannfolk til dagleg talar i Oslo. Men noen konsekvent vilje til fornorsking merkar ein aldri, — jamvel om nok Didrik Arup Seip gjorde visse freistnader i denne lei så lenge han var språkkonsulent der. Resultatet var svært magert, og visstnok i det vesentlege avgrensa til diksjonen.

Dette er «utviklinga» i grove trekk. Norsk scenespråk har hittil vore lite granska av språkforskarane våre, og det ligg her eit rikt materiale og ventar på interesserte norsksfilologar.

Eg skal i neste artikkel sjå itt på den utvikling nynorsk scenespråk har hatt i dei vel 50 år Det Norske Teatret har eksistert. *Olav Dalgard*

§ 6. Lovendringer og oppløsning.

Endringer i lovene krever $\frac{2}{3}$ flertall på landsmøtet. Oppløsning kan bare skje dersom $\frac{2}{3}$ flertall på et ordinært landsmøte krever det.

RUNDSKRIVET FRA KUD OM RADIKALE OG MODERATE FORMER I LÆREBØKENE

Til skoledirektørene og skolestyrene
Oslo, 26.11.1971

Valg mellom lærebøker med radikale eller moderate former Foreldrenes ønsker.

Fra en rekke hold er det reist spørsmål om foreldrenes innflytelse i samband med skolestyrenes valg mellom lærebøker med radikale eller moderate former, jfr. § 40 nr. 2 i lov 13. juni 1969 om grunnskolen.

Kirke- og undervisningsdepartementet har lagt spørsmålet fram for Justisdepartementet, som i uttalelse 30. april 1971 fastslår at lærerråd og skoleråd har rett til å uttale seg før avgjørelsen treffes om hvilke lærebøker som skal brukes. En slik rett er det derimot ikke gitt foreldrene (foreldrerådet). Justisdepartementet antar at Kirke- og undervisningsdepartementet heller ikke i reglementet kan bestemme at også foreldrene (foreldrerådet) skal gis høve

til å uttale seg før skolestyret fastsetter hvilke lærebøker som skal brukes. Men Justisdepartementet mener det ikke er noe til hinder for at skolestyret innhenter uttalelse også fra foreldrene (foreldrerådet) før avgjørelse treffes eller at foreldrene (foreldrerådet) av eget tiltak gir uttalelse i saken.

På bakgrunn av dette vil Kirke- og undervisningsdepartementet presisere at skolestyrene har høve til å legge spørsmålet om valg av moderate eller radikale former i lærebøker fram for foreldrene (foreldrerådet) til uttalelse. Departementet vil anbefale at skolestyrene innhenter slike uttalelser.

Departementet finner det rimelig at foreldrerådet får gjøre seg kjent med uttalelser fra lærerråd og skoleråd før det selv uttaler seg.

Bjartmar Gjerde

Johan Bjørge

SPØRSMÅL I STORTINGET 19-1 1972

Martin Bruvik: Jeg tillater meg å stille følgende spørsmål til den ærede kirkeminister:

«Kirke- og undervisningsdepartementet har sendt de andre departementene et sirkulære om målbruk i statstjenesten der det er kommet inn enkelte feil i lovtekst og lovtolkning. Vil departementet rette opp feilene gjennom et nytt sirkulære?»

Statsråd Gjerde: I rundskriv av 16. september 1971 bad Kirke- og undervisningsdepartementet hvert departement for egen del og for sitt ansvarsområde å sørge for måljamstilling etter gjeldende lov om målbruk i statstjenesten av 6. juni 1930, med tilhørende forskrifter.

Som vedlegg til rundskrivet høsten 1971 sendte en med Kirke- og undervisningsdepartementets rundskriv nr. 25, 1947, Om målbruk i statstjenesten, som bl. a. inneholder teksten på loven om målbruk i statstjenesten med tilhørende forskrifter og videre kommentar til de enkelte punkter i forskriftene.

Det var en misforståelse at rundskrivet fra 1947 fulgte som vedlegg til rundskrivet av 1971, bl. a. fordi loven om målbruk i statstjenesten av 6. juni 1930 er til dels feil gjengitt i rundskrivet fra 1947. Det er også andre punkter i rundskrivet fra 1947 som er omstridt. For å rette på feilen vil departementet i nytt brev til de øvrige departementene be om at man ser bort fra siste avsnitt i rundskrivet av 16. september 1971, der det blir henvisning til rundskrivet fra 1947.

Jeg vil til slutt understreke at hensikten med henvendelsen til de øvrige departementer høsten 1971 var å minne om gjeldende lov og forskrifter om målbruk i statstjenesten. Dette oppnår man bedre uten å vise til Kirke- og undervisningsdepartementets rundskriv fra 1947.

SÅ GJELDER DET MÅLBRUK I STATSTENESTA

På grunnlag av retningslinjer fra Stortinget har Kyrkje- og undervisningsdepartementet sett i gang arbeid med framlegg til ny lov om målbruk i offentlig teneste. Til videre gjeld da sjølvsagt lov av 6. juni 1930 om målbruk i statstenesta og dei føresegner som er fastsette med heimel i denne lova.

Det har i den seinare tida vori fleire døme på at dei gjeldande retningslinjer for målbruk i statstenesta ikkje er blitt følgde. Særleg gjeld dette ved annonsering og kunngjering i lokalpressa, der det ikkje alltid blir nytta den målform dei einskilde kommunar har som offisielt tenestemål i vedskifte med statskontor.

Etter konferanse m.a. med målsmenn for Noregs Mållag må Kyrkje- og undervisningsdepartementet be om at kvart departement for eigen del og for sitt ansvarsområde syter for måljamstilling etter gjeldande lov og regelverk. Ein viser til føresegner om målbruk i statstenesta, fastsett ved kongeleg resolusjon 29. januar 1932, brigda ved kongeleg resolusjon 18. april 1947.

Som vedlegg følgjer Kyrkje- og undervisningsdepartementets rundskriv nr. 25, 1947, Om målbruk i statstenesta, med gjeldande føresegner.

Etter fullmakt

Dag Omholt

Gunnar Lundschieen

KÅRE HOLT: TRELLEN KARK

Det står i sagaen at Håkon jarl, som han siden ble kalt, fikk trelle Kark i tanngave. Sønnensønnen til den mektige Håkon Grjotgardsson — Harald Hårfagres allierte — lå ennå i reiven og sutret om ikke mor hans i tide strøk linet til side og ga gutten melk. En morgen da smågutten gapte som verst, så moren et lite hvitt gryn inne i munnen hans: den første tanna, gutten var ved å bli mann. Da fikk han trelle Kark i tanngave.

Sagaen kan regne opp Håkons forfedre, trelles er anonym. Kark må ha vært en smågutt da han ble gitt bort. Hadde han en mor i live, gråt hun, faren ante vel ikke sin sønns eksistens. Meningen var at den frie mann og trelle nå skulle følge hverandre steg for steg gjennom livet. Og slik gikk det. Hodene deres kom til å stå side om side på to staker på Nidarholm.

Dette var i en tid da Odin og Tor ennå hadde stor makt i landet. Harald Hårfagre hadde tvunget småkongene under seg. Eirikssønnene kom siden i strid om byttet. Og så er det da at Håkon vokser til og blir den mektige mann i Trøndelagen. Han må riktignok rømme til Danmark for å søke hjelp hos Harald Blåtann, men kommer tilbake, tar makten i en stor del av landet, og råker i strid med sine tidligere allierte nede i Danmark. Svein Tjugeskjegg sender jomsvikingene mot ham. De møtes i Hjørungavåg. Håkon tukter dem der.

Og hele tiden, det må vi tro — er trelle Kark hos Håkon, sover foran jarlens seng, springer opp og lyer når han hører skritt ute, legger seg igjen sammen med hundene og snorker med dem. Biter i kjøttbiten før jarlen, når jarlen har en svart dag og tror han blir forgiftet, leiter fram et kjørel jarlen kan bruke om nettene, når han er fyllesjuk og våkner og ikke or-

Med tillatelse av forfatteren gjengir Språklig samling denne novellen fra Kåre Holts bok «Ansikter i sagaens halvlys» (Gyldendal Norsk Forlag).

ker gå ut på trammesteinen for å tømme seg der. Men framfor alt har trelle et intimt kjennskap til jarlens mange kvinnehistorier — han er mannen som henter jentene til gårds og siden jager dem bort, når deres oppdrag er endt og den neste kan overta. Ja, kan hende — men sagaen tier, den er ordknapp og godt er det — kan hende jarlen i godlyne sier til trelle Kark at når jeg er ferdig, så kan du: jag henne eller ei henne, om du vil så.

Trelle vil.

Og jager henne siden.

Men hvem var hun? Hvem var de. De var mange. Kvinne var uten rett i dette samfunn av menn og skulle ennå lenge bli rettsløse. Bare som mannens eiendom kan kvinnen nå fram til ære og vørndnad. Men nettopp det gjør at Håkon jarls kvinnekjærlighet blir en fare for ham når han ikke lenger nøyer seg med døtre fra småkårsfolket, men henter til gårds hustruene til menn som har makt til å sette seg til motverge. De bøyer seg nok — til slutt. De knurrer når trelle Kark i spissen for trelleflokken haler kvinnen over dørstokken og bort. Vi kan ennå høre bannskap og gråt fra sengehalmen, når bonden kryper ensom til køys.

Det er noe smålig over Håkon jarl. Jeg tenker meg ham som en mann med treg mage. Han er øltung til langt på dag, de store utsyn er ikke hans, han er uten humor, han tåler ikke en annens spøk. Han er ingen byggmester av noe nytt, stort og bedre. Han er en sammenbitt forsvarer av det som var. Men i sitt forsvar for ættesamfunnet og gamlegudenes lære er han

ærlig. På sitt vis er han uten svik. Han sviker ikke Håkon jarl. Håkon er den eneste Håkon ikke kan svike.

Og bak ham står Odin, bak står Tor. Det ordet går at sør i landene skal en ny gud ha stått fram og gjort de gamle rangen stridig. Håkon vet at en ny gud ikke bare betyr Odins undergang, men også hans egen. I tanngave har han fått — det er han overtydd om — ikke bare sin rett til å herske over trelle, men også over kvinner, også over menn. Derfor kommer det noe småsurt og furtent over Håkon jarl når bøndene reiser seg mot ham fordi han gjør urett mot deres kvinner og mot dem.

Uviljen mot Håkon vokser etter hvert som han eldes. Også trelle Kark blir eldre — og klokere, mer erfaren, hans hjerne er skarpere enn jarlens, han har trelles erfaring i å skjule hva han tenker og hva han gjør. Jarlen sitter i sine fastlåste tanker, sammenbitt i troen på sin rett. Trelle svinser omkring. Han henter en kvinne her, ser vel et selvmord der. Hører om en intrige, tier eller hvisker, trekker sine slutninger, får sin belønning av sin hersker om han taler i rett tid.

Og så kommer Olav Trygvasson til landet.

Olav var den store vikingen fra vest, nå kom han seirende tilbake for å hente sin fedrearv — som det siden skulle komme til å hete. Ryktet sprang foran ham. Helst har han sendt gode talsmenn til landet alt sommeren før han kom. Han annonserte sin seier som den selvsikre seierherre gjør. Han fallbød sin nye vare: Kvitekrist, den hadde allerede fått den største omsetning borte i England. Det var nå blitt noe øltungt ikke bare over jarlen, men også over Odin og Tor. Det ble sagt at den nye mannen kunne gå utenbords på årene. Jarlen derimot, dro inn sine. — —

Så går den nye mann i land i Trøndelag.

Det er som vi ser at den furtne Håkon jarl nå vil trasse sin egen lagnad. Isteden for å reise seg til strid mot menn, setter han seg til å vente på en kvinne. Han sitter på Melhus og sender Kark og resten av trelleflokken ut for å hente Gudrun Lundesol til gårds. Hun er den vakreste av alle kvinner. Det står som et lys om henne. Nå skal lyset til sengs med jarlen — eller slukne.

Mannen til Gudrun — han heter Orm Lyrgja, mener noe annet. Han får samlet bøndene, de jager trellden til jarlen bort. Gudrun roper etter dem: — Si til Håkon at jeg ikke kommer før han sender Tora fra Rimol etter meg — !

Det er en tilspisset replikk — genial i sin giftighet, enten den nå er hennes eller Snorres. Tora fra Rimol er en av jarlens mange elskerinner — men den eneste han var kjær i. En ny frille ville vel finne behag i at hennes forgjengerske leide henne til sengs. Men slik gikk det ikke.

Bøndene reiste seg mot jarlen. Orm Lyrgja hisset dem til strid. Ute i fjorden møttes skipene til Olav Trygvasson og jarlens skip. Håkons sønn Erling var høvding om bord. Og Erling faller.

Så er da jarlen på flukt, én mann følger ham: det er trellden Kark. Ennå er trellden tro mot sin hersker, kan hende fordi det årlange samliv trass i alt har bundet de to menn sammen. Eller kan hende trellden aner at hans medskyld og medviten i så mange av jarlens ugjerninger også vil gjøre trellden liv kort om jarlen faller. De krysser Gaula. Det er ennå is på den. Da styrter jarlen hesten sin i råka og slenger kappen på iskanten. Hesten skriker vel før den drukner. Meningen er at om hest og kappe blir funnet, skal det se ut som jarlen er gått ut av sagaen. Så tar de to mennene seg fram til Tora på Rimol. Det var henne Gudrun Lundesol ville bli hentet av.

Det er som vi aner gjennom sagaens halvlvs at Tora en gang har vært glad i Håkon. Kanskje er hun det ennå — iblant. Få av hans kvinner kan ha vært det. Trellden blir satt til å grave ut grisebingen og lage et hemmelig rom under den. Da — det er ingen tvil — siver den siste følelse av vennskap for jarlen ut av trellden Kark. De to kryper dit ned. Nå er begge trellder.

Væte fra grisene drypper i hodene på dem, og det lukter ille. Trellden, som er vant til griseri, er nå sin herres overmann. Så kommer Olav Trygvasson til gårds. I Snorres sikre regi taler han fra en stein ved grisebingen og lover gull og heder til den som finner Håkon jarl og dreper ham.

Siden drar han bort.

Det er nå ikke lenger en trelld og en jarl i bingen, ikke to venner som fulgte hverandres vei fra begge fikk sin første tann. Det er to menn og motstandere: begge har hørt hva den nye herskeren sa. Og begge venter å bli drept av den andre.

Det blir trellden Karl som dreper. Han skjærer Håkons hode av og bærer det til Olav Trygvasson.

Olav hadde gitt sitt løfte om heder og gull til den som drepte jarlen. Han holdt det ikke. Han hadde gitt løfte til frie menn. Han ga det ikke til trellder.

Kark blir halshogd og hodet hans satt på en staur ved siden av jarlens hode, ute på Nidarholm.

Kvitekrist er kommet til landet, han går seirende fram mellom krusifikser og avhogde hoder.

Men på stakene på holmen står to hoder vendt mot hverandre: jarlens ennå med furt i åsynet, taperen som ikke forsto hvorfor han tapte. Og trelldens: også en taper, slik en trelld alltid taper når sterke menn går forbi. Men det er likevel som en liten triumf over ham da vinden stryker inn fra havet og får håret til å vifte om det døde hodet.

TAKK FOR GAVER I 1971

G. Stensvand, Arendal kr. 10,—, Sødal, Gjettem 10,—, J. Skauge, Eidsvoll 40,—, A. Ørsal, Surnadal 65,—, M. Rekeland, Hauge i D. 10,—, P. Hoel, Grøa 15,—, E. Røssaak, Ålesund 10,—, L. Myklebust, Skien 100,—, E. Kristvik, Ålesund 25,—, G. Kvendbø, Surnadal 10,—, R. Riseth, Naustbukta 15,—, I. Raknem, Trondheim 15,—, R. Seweriin, Oslo 50,—, N. N. 40,—, J. Buset, Volda 10,—, A. Kvendbø, Surnadal 10,—, S. Kveim sen., Arendal 40,—, L. Oppedal, Tønsberg 10,—, O. Jonsmoen, Auma 10,—, B. M. Herdlevær, Skedsmokorset 10,—, A. Grimstad, Oslo 5,—, K. Hansjordet, Ørsta 5,—, S. og K. Aamlid, Arendal 50,—, I. Sognnes, Stavanger 5,—, I. Mælandsmo, Notodden 10,—, J. og A. Ørsal, Surnadal 110,—, J. Osw. Hansen, Oslo 25,—, K. Eide, Notodden 5,—, Gjessing, Oslo 30,—, I. Hundvin, Oslo 15,60, N. N. 11,10, G. Johansen, Olderskog 10,—, N. Ausland, Arendal 10,—, O. Skaug, Oslo 20,—, H. Sæter, Storslett 30,—, G. Bækken, Levanger 25,—, E. Hildrun, Nordstrandhøgda 30,—, B. Hestetun, Oslo 15,—, I. Korneliussen, Lunde i T. 10,—, P. Hjelle, Volda 10,—, J. Huseby, Romedal 30,—, T. Tørdal, Skien 10,—, K. Soot-Jacobsen, Oslo 15,—, G. Kristofersen, Lillestrøm 10,—, M. Tungen, Oslo 20,—, H. Straand, Skien 10,—, P. Engum, Nesttun 30,—, E. og N. Tønnessen, Nøtterøy 100,—, O. Langset, Molde 10,—, J. Liestøl, Jar kr. 10,—.

VI MÅ DRIVE ARBEIDET

VIDERE I 1972

Kontingenten er for medlemmer med fast inntekt 20 kroner året. For skoleelever, studenter og andre uten fast inntekt er den 5 kroner året. Livsvarig medlemskap koster 100 kroner. Disse medlemmene får tilsendt bladet. Støttemedlemmer betaler minst 5 kroner året. De får årsmelding og ikke medlemsbladet.

Medlemsbladet koster i abonnement 10 kroner året.

SÅ KOM SPRÅKRÅDET

Lov om Norsk Språkråd
av 18. juni 1971.

§ 1.

Det opprettes et råd for språkvern og språkdyrking. Rådet skal ha navnet Norsk språkråd. Norsk språkråd skal

- verne om den kulturarv som norsk skriftspråk og talespråk representerer, fremme tiltak som kan øke kunnskapen om norsk språk, dets historie og egenart, fremme toleranse og gjensidig respekt i forholdet mellom alle som bruker norsk språk i dets forskjellige varianter, og verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket,
- følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen.
- gi myndighetene råd i språkspørsmål, særlig når det gjelder språkbruken i skolen, i Norsk Rikskringkasting og i statstjenesten, uttale seg om prinsipper for normering av skriftspråket og av stedsnavn og komme med forslag om lovgivning i språkspørsmål.
- gi råd og rettleiding til allmennheten,
- fremme og delta i nordisk samarbeid om språkdyrking, og
- sørge for at resultatene av rådets arbeid blir gjort kjent.

§ 2

Kongen fastsetter nærmere vedtekter for rådets sammensetning, organisasjon og virksomhet.

§ 3

Denne lov trer i kraft fra den dag Kongen bestemmer.

Vedtekter for Norsk språkråd.

§ 1. Rådets sammensetning.

Norsk språkråd består av 42 medlemmer fordelt på to like store seksjoner, en for bokmål og en for nynorsk.

For medlemmene oppnevnes varamenn.

Rådets medlemmer blir oppnevnt for 4 år. Ingen kan bli oppnevnt som har fylt 70 år.

Til Kirke- og undervisningsdepartementet, Oslo.

Oppnemning av medlemmer til Norsk Språkråd.

Med dette skal vi få melde at Landslaget for språklig samling i Sentralstyremøte 25. november i år vedtok å nemne opp disse representantene til Norsk Språkråd:

Bokmål:

Inspektør Ivar Grotnæss,
Adresse: Frichs gt. 3-5, Oslo 3.
Varamann:

Lektor Ola Halvorsen.
Adresse: Viggo Ullmannsgt. 20
3700 Skien.

Nynorsk:

Lektor Magne Aksnes.
Adresse: 5610 Øystese.
Varamann:

Lektor Jakob Skauge,
Adresse: Hagalykkja,
2080 Eidsvoll.

Med helsing
For Landslaget for språklig samling.

Ivar Grotnæss,
formann.

Følgende institusjoner og organisasjoner oppnevner rådets medlemmer og varamenn:

	Bok- mål	Ny- norsk
Norske universiteter og høyskoler ved De norske rektormøter ..	3	3
Grunnskolerådet, Gymnasrådet og Lærerskolerådet ..	1	1
Grunnskolen ved sin lærerorganisasjon ..	1	1

Gymnaset, folkehøgskolen og lærerskolen ved sine lærerorganisasjoner ..	1	1
Den Norske Forfatterforening ..	2	2
Den Norske Forleggerforening ..	1	1
Norsk Presseforbund ..	1	1
Norsk Rikskringkasting ved styret ..	1	1
Riksmålsforbundet ..	2	
Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur ..	2	
Noregs Mållag ..		2
Det Norske Samlaget ..		1
Norsk Måldyrkingslag		1
Landslaget for språklig samling ..	1	1
Norsk Skuespillerforbund ..	1	1
Oppnevnt av Stortinget	4	4

Dersom en institusjon eller organisasjon som oppnevner medlemmer og varamenn i rådet, opphører eller vesentlig endrer sin virksomhet, kan Kongen endre rådets sammensetning også med virkning for medlemmer hvis funksjonstid ikke er ute.

Blant sine medlemmer velger rådet selv en fagnemnd på 8 medlemmer, 4 fra hver seksjon, med personlige varamenn.

Medlemmene av fagnemnda har for øvrig de samme rettigheter og plikter som andre medlemmer i rådet.

§ 2. Rådets styre og fagnemnd.

Hver seksjon i rådet velger sin formann for ett år om gangen. Seksjonsformennene er skiftevis, for ett år om gangen, formann og varaformann i rådet. Ved første valg avgjøres ved loddtrekning hvilken seksjon som skal ha formannsvervet i rådet.

Seksjonene i fagnemnda velger for ett år om gangen hver sin formann. De to er skiftevis formann og varaformann i den samlede fagnemnd, slik at formannen i fagnemnda alltid er fra den seksjon som ikke har formannsvervet i rådet.

Rådet har et styre på seks medlemmer: formann og varaformann for styret, formann og varaformann for fagnemnda, og to seksjonsvalgte medlemmer, en fra hver seksjon.

§ 3. Møter i rådet, i fagnemnda og i styret.

Rådet holder minst ett møte i året. Styret innkaller til rådsmøter med minst to ukers varsel. Sakliste sendes medlemmene innen samme frist. Ingen sak må tas opp til avgjørelse på rådsmøtet hvis den ikke har vært ført opp på saklista, med mindre rådet enstemmig beslutter det. Rådet skal innkalles hvis minst 15 medlemmer krever det.

Rådets fagnemnd møter så ofte som nødvendig, og minst fire ganger i året. Formannen i fagnemnda sørger for å kalle inn til møtene.

Rådets styre møter så ofte som nødvendig. Formannen i styret sørger for å kalle inn til møtene.

§ 4. Saksbehandling og vedtak.

Saker i rådet avgjøres enten i plenum eller i en seksjon. Saker som i betydelig grad berører begge språkformer, skal alltid avgjøres av rådet i plenum.

Slike saker skal enten legges fram direkte for rådet i plenum eller først legges fram for den ene eller for hver av seksjonene til uttalelse. Saker som berører den ene språkform, men ikke i betydelig grad den andre, skal avgjøres i den seksjon som saken berører, men også da etter forutgående drøfting i plenum, jfr. dog annet ledd siste punkt.

Det er rådets styre som avgjør hvilke saker som skal legges fram direkte for rådet i plenum til avgjørelse, og hvilke som først skal legges fram for den ene eller for hver av seksjonene til uttalelse. Det kan også treffes beslutning om at saker som etter første ledds siste punkt skal avgjøres i en seksjon, skal legges direkte fram for vedkommende seksjon til avgjørelse uten forutgående drøfting i plenum.

Saker av rent språklig karakter kan styret legge direkte fram for fagnemnda uten forutgående drøfting i rådet i plenum, dersom saken haster eller dersom styret etter omstendighetene for øvrig finner det hensiktsmessig.

En sak som styret har lagt fram for rådet i plenum til direkte avgjørelse, skal, før avgjørelse treffes i plenum, også legges fram for den ene seksjon eller for hver av seksjonene, dersom dette blir krevd av fem medlemmer av vedkommende seksjon.

Alle avgjørelser ved plenumsbehandling i rådet krever flertall innenfor hver av seksjonene. Rådet er vedtaksført når minst 15 medlemmer fra hver av seksjonene er til stede.

Alle avgjørelser i seksjonen treffes ved simpelt flertall. I tilfelle stemmelikhet er formannens stemme avgjørende.

Seksjonen er vedtaksført når minst 15 medlemmer er til stede.

Alle avgjørelser i rådets styre treffes ved simpelt flertall. I tilfelle stemmelikhet skal saken legges fram for rådet i plenum. Styret er vedtaksført når minst to medlemmer fra hver seksjon er til stede.

§ 5. Styrets oppgaver.

Styret fordeler de saker som kommer inn til Språkrådet, forbereder rådsmøtene, innkaller til møtene og har ansvaret for at rådets vedtak blir gjennomført. Styret varetar rådets kontakt med myndighetene og representerer rådet i tiden mellom rådsmøtene.

Styret utarbeider for rådet forslag til budsjett og årsmelding, og sørger for at budsjettforslag, regnskap og årsmelding, som også omfatter fagnemndas virksomhet, er innsendt til departementet innen den fastsatte frist for budsjettframlegg. Årsmeldingen sendes til alle oppnevnte institusjoner og organisasjoner og til Stortingets representanter. Rådets styre har innen budsjettets ramme adgang til å la særutvalg eller enkelt-

personer ta seg av særlige spørsmål.

§ 6. Fagnemndas oppgaver.

Fagnemnda er et faglig og konsultativt organ innen Norsk språkråd.

Etter oppdrag fra rådet skal nemnda utrede spørsmål av rent språklig karakter, og stå til konsultativ tjeneste for myndighetene, offentlige institusjoner, presse og allmennhet i faglige språkspørsmål.

Konkrete oppgaver for fagnemnda er f. eks.:

1. å gi rettleiing om språkbruk, ortografi, terminologi, syntaks og stil i lærebøkene for skoleverket.
2. å fremme enhet i terminologi innenfor hver språkgruppe, og, så langt det er naturlig, for begge språkgrupper under ett,
3. å registrere utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk i samarbeid med språkvitenskapelige institusjoner,
4. å varetta rådets kontakt og samarbeid med liknende institusjoner i andre nordiske land.

Rådets styre kan innenfor rammen av denne paragraf gi nærmere instruks for fagnemndas virksomhet, herunder spørsmålet om delegering av avgjørende myndighet til nemnda i rent språklige spørsmål.

§ 7. Sekretariatet.

Til det daglige arbeid får Norsk språkråd et sekretariat med nødvendig sekretærehjelp for hver språkform og ellers den kontorhjelp som trengs. Alle tilsettinger foretas av rådets styre. Sekretærene tilsettes på åremål.

Styret setter opp instruks for sekretariatet og fører tilsyn med arbeidet ved formannen og varaformannen. Til sekretariatet knyttes en jurist som konsulent for styret i rådet.

Støtt Språklig Samling!

— OG DISSE SKAL GJØRE ARBEIDET —

Medlemmer av Norsk språkråd
1972—1975

Norske universiteter og høyskoler
ved De norske rektormøter:

Bokmål: Professor Eyvind Fjeld Halvorsen, Universitetet i Oslo, Boks 1013, Blindern, Oslo 3. — Varamann: Professor Egil Pettersen, Kirkevn. 37, 5032, Minde. — Varam.: Universitetslektor Jostein Helland Hauge, Universitetet i Bergen P, 5000 Bergen.

Professor Finn-Erik Vinje, Universitetet i Trondheim, Norges lærerhøgskole, Pedagogisk institutt, 7000 Trondheim. — Varam.: Professor Alfred Jakobsen, Angeltrøvn. 94, 7000 Trondheim.

Nynorsk: Professor Leif Mæhle, Universitetet i Oslo, Boks 1013, Blindern, Oslo. 3. — Varamann: Dosent Kjell Venås, Terrassev. 104, Oslo 6.

Dosent Gunnvor Rundhovde, Kollbulia, 5085 Morvik. — Varam.: Universitetslektor Lars Vassenden, Nesvn. 17, 5084 Tertnes.

Professor Reidar Djupedal, Gl. Åsv. 31, 7000 Trondheim. — Varam.: Universitetslektor Arnold Dalen, Asalv. 4, 7050 Charlottenlund.

Grunnskolerådet, Gymnasrådet og Lærerskolerådet:

Bokmål: Skolestyrer Lars Sødal, Kjenn ungdomsskole, Hasselvn., 1470 Lørenskog. — Varam.: Lektor Jorunn Housken, Stavanger Katedralskole, 4000 Stavanger.

Nynorsk: Lektor Frode F. Birke-land, Halden lærerskole, 1750 Halden. — Varam.: Lektor Kirsti Orheim, Orkdal gymnas, 7300 Orkanger.

Grunnskolen ved sin lærerorganisasjon:

Bokmål: Skolestyrer Aslaug Ryen, Ruglandsvn. 152, 1343 Eidsmarka. — Varam.: Lærer Einar Gullichsen, An-Magritt v., 7460 Røros.

Nynorsk: Adjunkt Magnhild Lauvdal, 3840 Seljord. — Varam.: Skolestyrer Oddmund Hus, 5780 Kinsarvik.

Gymnaset, folkehøgskolen og lærerskolen ved sine lærerorganisasjoner:

Nynorsk: Lektor Trygve Bull, Skjærstadvn. 4 D, Oslo 3. — Varam.: Dagfinn Kvaale, Agder Folkehøgskole, 4630 Søgne.

Nynorsk: Rektor Sigurd Haralds-eid, 3550 Gol. — Varam.: Lærer Brig- Vaage, Framnes ungdomsskole, 5600 Nordheimsund.

Den Norske Forfatterforening:
Bokmål: Forfatteren Carl Hambro, Bety Kjelsbergsv. 28 F, Oslo 4. — Varam.: Forfatteren Kjell Hegge- lund, Rødstenåsen, Bekkenstensvn., 1420 Svartskog.

Dr. philos. Philip Houm, Eilinsv. 4, 1342 Jar. — Varam.: Forfatterinnen Karin Bang, 3144 Veierland.

Nynorsk: Forfatteren Ragnvald Skrede, Ole Brummsv. 26, Høybråten. — Varam.: Forfatteren Tor Obrestad, Vestbyvn. 23 A, Grorud.
Forfatteren Arnljot Eggen, Friisgt. 4, Oslo 1. — Varam.: Forfatteren Ar- vid Torgeir Lie, 3880 Dalen.

Den Norske Forleggerforening:
Bokmål: Forlagssjef Kåre Fjertoft, Annerudjordet 18, 1370 Asker. — Va- ram.: Direktør Sigmund Strømme, Vestbrynet 19, Nordstrandshøgda. — Nynorsk: Forlagssjef Johs. Aander- aa, Johs. Hartmannsv. 67, 1364 Hval- stad 27. — Varam.: Avdelingssjef Torbjørn Ekroll, Lunde & Co.s For- lag, Grensen 19, Oslo 1.

Norsk Presseforbund:
Nynorsk: Sjefsredaktør Per Thom- sen, Stavanger Aftenblad, 4000 Stav- anger. — Varam.: Redaktør Jostein Nyhamar, Øygardsv. 59, 1340 Bekke- stua.

Nynorsk: Sjefsredaktør Vegard Sletten, Trosterudstien 8, Oslo 3. — Varam.: Utenriksredaktør Per M. Ri- ste, Vækerøvn. 205, Oslo 7.

Norsk Rikskringkasting:
Bokmål: Programsekretær Haagen Ringnes, Norsk Rikskringkasting, Bj. Bjørnsøns pl. 1, Oslo 3. — Vara- mann: Programsekr. Eilif Straume, Norsk Rikskringkasting, Bj. Bjørn- søns pl. 1, Oslo 3.

Nynorsk: Programsekretær Her- bjørn Sørebo, Sagdalsv. 13 A, 2010 Strømmen. — Varam.: Programse- kretær Andreas Skartveit, Norsk Rikskringkasting, Bj. Bjørnsøns pl. 1, Oslo 3.

Riksmålsforbundet:
Nynorsk: Redaktør Margrete Aa- mot Øverland, Wergelandsvn. 2, Os-

lo 1. — Varam.: Lektor Johannes Elgvin, Orrevn. 4, Oslo 3.

Professor Aksel Lydersen, Norges tekniske høyskole, 7034 Trondheim. — Varam.: Generalsekretær Per Glad, Mario Caprinov. 15, 1335 Snarøya.

Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur:

Nynorsk: Professor Carl Hjalmar Borgstrøm, Gabelst. 4, Oslo 2. — Varam.: Stortingsrepresentant Lars Roar Langslet, Rosenborggt. 1, Os- lo 3.

Rektor Gorgus Coward, Bernh. Herresv. 25 C, Oslo 3. — Varam.: Professor Asbjørn Aarnes, Nilserud- kleiva 25, Oslo 8.

Noregs Mållag:
Nynorsk: Konsulent Magne Rom- metveit, Tangen terrasse 56, 1450 Nesoddtangen. — Varam.: Rektor Trygve Bjørge, 2900 Fagernes.

Adjunkt Kjell Hellesnæs, Postboks 114, 5701 Voss. — Varam.: Konsulent Bergfinn Aabø, J. F. Gjerdrums v. 33, 1362 Billingstad.

Det Norske Samlaget:
Nynorsk: Ordboksredaktør Alf Hellevik, Wilh. Wilhelmsens v. 17, 1347 Hosle. — Varam.: Dosent dr. philos. Olav Bø, Amelia 13 c, 1342 Jar.

Norsk Måldyrkingslag:
Nynorsk: Arkivsjef, dr.philos. Per Hovda, General Birchsgt. 30, Oslo 4. — Varam.: Dr.philos. Ingoberg Hoff, von der Lippeggt. 6, Oslo 4.

Landslaget for språklig samling:
Bokmål: Inspektør Ivar Grotnæss, Frichsgt. 3-5, Oslo 3. — Varam.: Lek- tor Ola Halvorsen, Viggo Ullmansgt. 20, 3700 Skien.

Nynorsk: Lektor Magne Aksnes, 5610 Øystese. — Varam.: Lektor Ja- kob Skauge, Hagalykkja, 2080 Eids- voll.

Norsk Skuespillerforbund:
Norsk Skuespillerforbund:
Bokmål: Skuespiller Knut M. Hansson, Fr. Stangsgt. 7, Oslo 2. — Varam.: Skuespiller Kurt Wigert, Lilløyvn. 4, 1324 Lysaker.

Nynorsk: Skodespeler Gisle Strau- me, Hagalivn. 20, 1342 Jar. — Vara-

JOHANNES KOLSTAD:

SAMNORSK ER DEN EINASTE LØYSNINGA

Dette innlegget stod i Bergensavisene i november i fjor:

Frå tid til annan kjem det liv i ordskiftet om målet vårt, og det er godt, tykkjer eg, for så er det kanhende von om at ein kan finna ein veg ut av det uføret som norsk skriftmål har kome ut i.

Alle er vel samde om at det er meiningslaust at vi skal ha to skriftmål her i landet, når skilnaden er så liten som han er i dag. Tenk på kva det kostar å prenta alle offentlege skriv, skulebøker o. a. på to mål. Og tenk på det ekstra strevet barn og ungdom får når dei skal læra å skriva to norske skriftmål! Dei har meir enn nok med å læra eitt skikkeleg. Universitetsfolk klagar over

mann: Skodespelar Finn Kvalem, Kierschowsgt. 7, Oslo 4.

Stortinget:

Bokmål: Redaksjonssekr. Erling Arvola, Aldrik Seppelæsgt. 19, 9800 Vadsø. — Varam.: Bestyrer Birger Breivik, Ski.

Kontordame Bjørg Helle, Olav Nygårdsv. 60, Oslo 6. — Varam.: Sekretær Randi Pettersen, Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund, Arbeidersamfunnets pl. 1, Oslo 1.

Høyesterettsdommer Elisabeth Schweigaard Selmer, Bjørnv. 85, Oslo 3. — Varam.: Lektor Fredrik Werring, N. Lundsv. 10, Kr.san dS.

Lektor Leif Roksvund, Gulset, 3700 Skien. — Varamann: Øvingslærer Alvhild Michalsen, Jonsvatnet, Strinda, Trondheim.

Nynorsk: Stortingsrepr. Aslak Versto, Stortinget. — Varam.: Herredstgromom Arthur Prestvik, 7900 Rørvik.

Student Hallgrim Berg, Finnmarksgt. 42, Oslo 5. — Varam.: Advokat Bjarte Eikeset, 6800 Førde.

Lærer Torborg Lemme, 5700 Voss. — Varam.: Herredskogmester Arnfinn Berstad, 6300 Åndalsnes.

Adjunkt Alvhild Tveit, 5850 Balestrand. — Varam.: Stud. theol. Ivar Molde, Kristine Bonnevisv. 2, Oslo 5.

den elendige norsken studentane nyttar, men kva anna kan ein venta med to jamstelte språk, som kvart har ei mengd ord med opptil 3—4 valfrie former? Det må verta rot av slikt.

Er det nokon veg ut av dette uføret?

Etter mi meining er det berre ein veg som er farande, og det er samnorsk.

Eg er klar over at ordet samnorsk har ein dårleg klang både i bokmålsøyre og nynorske øyre. Men det får våga seg. Er vi samde om at vi må få slutt på målkøyvinga, må det også la seg gjera å semjast om vegen fram til dette målet. Ein kan ikkje venta at bokmålsfolk eller nynorskfolk skal ofra sitt eige mål heilt og fullt til bate for det andre, og då er det ingen annan utveg enn at ein må freista å møtast, slik ein alltid må gjere dersom ein skal få til eit forlik.

Vi må få eit samnorsk skriftspråk som tek opp i seg det beste frå baa målføre, og er ikkje i tvil om at det vil verta eit ledugt og rikt språk dersom dei rette folka vert sette til å laga denne skriftnormalen. Tenk på kor mykje meir noggrant og ledugt ein kunne ordleggja seg dersom ein fekk nytta ordtilfanget frå både nynorsk og bokmål!

Men eg tykkjer eg alt høyrer harmdirrande rop om kor unaturleg og uekte det ville verka på folk som har det vi kallar eit godt språkøyre. Ta det berre med ro. Det er vanen som avgjer om orda skal kjennast ekte eller ei. Hugs berre på rama-

skriket vi har hatt kvar gong ei ny rettskriving vart innført!

Om nokre år stilna ropet av, og dei slektene som kom etter, las med undring om det oppstyret som dei nye orda og formene hadde laga. Eg er ikkje i tvil om at dersom barna våre fekk opplæring i samnorsk frå dei tok til på skulen, og massemedia også nytta dette språket, så ville det falle heilt naturleg for dei når dei vart vaksne å nytta samnorsk som skriftmål.

Og dei ville undra seg over at det tok så lang tid å kome fram til eitt offisielt skriftspråk her i landet.

Når eg les om skuleungdom som streikar for å få lærebøker på hovudmålet, har eg ei kjensle av at det står målfanatikarar av den vaksne generasjonen bak og nærer elden så han til slutt logar opp i form av streikar.

Det naturlege hadde vore om skuleungdom som kjenner trykket av eksamen i to norske skriftspråk, hadde gått til streik for å få eit samt skriftspråk her i landet. Og det må verta samnorsk, anten ein likar dette namnet eller ei.

Den styrande generasjon talar ved festlege høve så vakkert om å ofra noko for barna og ungdomen. Ja, vi skal ofra liv og blod for dei som kjem etter oss, læt det.

Her har vi høve til å ofra noko for at dei som kjem etter oss skal få det lettare. Og her er det ikkje tale om å ofre liv eller blod. Nei, det er berre tale om at den vaksne generasjonen må finne seg i å sjå på prent ein del ord og vendingar som dei tykkjer er språkleg uekte.

De som er ung,e vend dykk mot målfanatikaren på baa sider, og spør om omsuta deira for dykk er stor nok til at dei vil ta på seg dette offeret.

SPRÅKLIG SAMLING

Redaktør: Ivar Grotnæss

Frichsgt. 3-5, Oslo 3 — Tlf. (02) 46 78 97

Landslaget for Språklig Samling har postadresse: Postboks 636, Oslo 1. Postgirokontonummeret er: 1 62 78. Laget gir ut bladet *Språklig Samling*, som kommer med fire nummer i året.

★ BOKMELDINGER

Ny ordbok for skoleungdommen.

Einar Lundeby o.a.: LEXI

Nye ord — vanskelige ord — fremmedord. Aschehoug 1971, 379 s.

Språket forandrer seg støtt, heiter det. For eit par mannsaldrar sia, når denne setningen blei uttalt, ville språkmannen helst tenke på lydverket. Kanskje også på kاسوبortfall og andre endringar i det nokså statiske ordtilfanget. Sjølv ordtilfanget, dei orda vi trong om, dei var der. Einskilde ord dukka nok opp med mellomrom, det var så, men dei var ikkje fleire enn at vi greidde å halde styr på dei. Ein ny type selepinne, kanskje, og så automobilen og flygemaskinen. Men slike nyord var lette å lage, enten på grunnlag av rotord i gresk og latin, eller dei laga seg sjølv ut frå sin klare funksjon. Eller dei blei laga på eit meir kuriøst grunnlag, som f. eks. da agent P. J. Holter hadde vori i England og der lært å sette pris på ein spesiell sort alkoholisk blanddrikke. Kelnerane på Grand, som ikkje kjende noe namn på denne drikken, kalla drikken opp etter mannen, og vi fekk eit særnorsk ord for ein særengelsk drikk. — Ein grip seg i å svelge ein sukk: Kvifor har vi ikkje fleire slike agentar som kan virke inspirerande på språkskapingsevna hos kelnerar og anna folk, slik at vi kan demme opp for den engelske ordflaumen som held på og druknar oss?

Men la oss komme til saka. Den er det forresten ikkje så beintfram å komme til, for ho ligg gjømt under tjukke lag av kulturhistorie, så ein trong nesten vere arkeolog for å skrive om ei slik bok. Kulturen akselerer, heiter det. Vi har hørt det ofte, men det er sant likevel. I opphavet var steinøksa, seier dei lærde, og så gjekk det eit drøss titusenår før ein teknisk begava egyptar fann opp hjulet, og så gjekk det enda fleire tusen år før dei fann opp den atmosfæriske vasspumpa. Så fleire hundre år — ikkje tusenår denne gongen — frå vasspumpa til dampmaskinen. Og sia har det gått fortare og fortare. Nå sitter vi og held pusten og ventar på det neste.

Denne akselerande framgangen i

materiell kultur har side- og ringvirkningar over heile kulturfeltet og råkar oss i dag — det merkar vi tydeligare for kvar dag — midt i vår ekistensnerve. Interessant er det å sjå korleis folk til ymse tider har vurdert endringane. Vinje trudde denne vegen var vegen til lykkeland. «Det er ånd i hjulom», sa han. Men Goethe, som var ein klokare mann enn Vinje, hadde alt hundre år tidligare ropt eit varsku. Det kan gå i avgrunnen, sa han. Og Nils Kjær, som vart skulda for å være ein reaksjonær knark, ei skuldning som forresten er heilt korrekt, tala med forakt om «fremskrittsobskuranter». — Psykologane meiner vi står framfor ein akutt og reell fare: Det enkelte mennesket lever så lenge at det kan ikkje mentalt tilpasse seg endringane. Vi står i fare for å bli styrt av folk som ikkje skjønner den verda dei vil styre.

Innafor slike yver ser vår språkpusing ut som — ja, som pusing. Men eit slikt syn på saka er feilaktig, for språket står midt i kulturkomplekset, er ein integrerande del av det. Utan språk ingen begrep, ingen tanke, ingen forstand, inga evne til å styre. Språk og tanke er eitt, og utan eit tenlig språk kan vi vere heilt sikre på å miste styringa. Derfor helsar vi slike ordbøker som LEXI velkommen.

Vi som arbeider i skolen, veit kvar tampen brenner. Opp i dei høgste klassene i gymnasiet råder ei skremmande begrepsforvirring hos elevane. Vi kunne like gjerne innføre eit nytt fag, «begrepsopklaring», i skolen, for mye av norsktimane går med til det. Det er ikkje noe rart i det. Situasjonen er ein annen nå enn på Wergelands og Welhavens tid. Det er ikkje bare nye ting som strøymer inn på oss i overveldande mengd, men også nye samanhengar av abstrakt natur, nye tenkemodellar og tankebaner. Folk prøver å følgje med i den nye språkmassen — med meir eller mindre hell. Mange vit-sar er blitt slått på dette. Løvebakedialekt, seier dei, og meiner språket til stortingsmenn. Sjølsagt vil både stortingsmenn og andre produ-

sere mange språklige raritetar når dei skal prøve å artikulere seg i dette nye, stadig skiftande mentale miljøet, det er klart. Underskrivne har likevel mindre respekt for dei billige vitsemakerane enn for dei som kjenner ansvaret sitt og prøver å forstå ved hjelp av eit språk som dei må lære nytt nesten kvar gong dei vil uttale seg. For det nye har komme for å bli. Vi kan ikkje rømme frå det, og det må finne seg allmenngyldige språklige uttrykk.

Dette vart mye innleiing og lite sak, meiner vel lesaren. Eg opponeerer og påstår utan atterhald at innleiinga er det viktigaste ved denne saka. Men altså til saka, til ordboka. Her er ikkje staden til å gå i detalj, men så vidt eg kan sjå, tilfredsstillende boka «et lenge følt savn», som det heiter. Ho tar for seg dei typisk moderne orda og definerer dei.

Kor mange av elevane våre (og andre) har noe som liknar på ei presis forståing av det vesentlige ved ein velferdsstat?

— Uhyre få, enda så gjengs dette ordet er. Her finn vi, så vidt eg veit, for første gong i eit norsk leksikon ein definisjon av ordet. Det same gjeld for ei mengd andre ord som folk både les og bruker, men som dei har uklare oppfatningar om. Her kan dei få hjelp, så slepp dei bli uvenner bare fordi dei misforstår kvarandre.

Stundom kan ein jo lure litt på utvalet: *design, dressing, FAO, evergreen, punktstreik*, men så: *fenad, gand, galimatias*. Dette kan sjå ut som planlaust samanrask, men forfatteren opplyser at han har ikkje bare hatt eit modernistisk siktemål. Han vil også ta med noen lite brukte dialekt- og andre ord. Likevel stusser ein over slike arkaismar som *tjon* og *åbit*. Kva slags formål blir tilgodesett med slikt? Dersom ein elev av tusen skulle få bruk for slike ord, bør han kunne gå til Aasen eller Ross. Ein stusser også over ein del som ikkje er med, *monolitt*, men ikkje monolittisk, eit ord ein ofte treffer på når ein prøver å orientere seg i moderne politikk. — Men la gå med feil og manglar. Dei er få og lite å snakke om samanlikna med den nyvinninga som ei slik bok er.

Vi bør vel også nemne ordforme-

TORMOD EITRHEIM:

LITT OM DIALEKTEN I INDUSTRISENTRET ODDA

Fram til 1908 var Odda best kjent i innland og utland for stjernene i «Baedeker's». I 1906 kom industrien til Odda og Tyssedal. To år etter kunne A/S Tyssefaldene levere kraft, og i Odda kunne karbidfabrikken ta imot den.

I 1906 budde det 30 menneske i Tyssedal, i 1921 var der 1400. Den dominerande folkegruppa her vart østfoldingane. Dei kom til å prege både språket og kulturlivet i Tyssedal og Odda.

I Odda by, «en husansamling på landet» (etter den tids offisielle norske språk), vart folkesetnaden meir samansett. Dei siste tjue åra fram til industrialiseringa var han merkt av å vere «der besuchteste Punkt am Hardangerfjord» (Baedeker, 1894). Der budde da kring eit halvt tusen menneske. I 1921 var talet på arbeidarar ved karbidfabrikken, med huslydane deira, 2350. I jordbruksområdet levde kring 600 menneske. Dei hadde den gong lite med bymiljøet å

LA OSS ARBEIDE SAMMEN PÅ NORSK FOLKEMÅLS GRUNN!

Eg meiner ikkje at nynorsk vil bli eit einerådande riksspråk, men at det vil skje ei ny samling «på norsk folkemåls grunn», der det avbrotne samarbeidet mellom nynorskfolk og dei som går inn for fornorsking av bokmålet, vil halde fram. (Arnljot Eggen i «Dag og Tid»).

ne. Dei er innafor ramma av gjeldande offisiell rettskriving, men moderate. Ikkje noe å glede seg over der altså. Men likevel, ikkje noe stygt om boka. Ho bør kjøpas av alle som har språklig legedom behov.

Jakob Skauge

gjere. Bymiljøet kløyvde seg i rådande klasse (direktørar, ingeniørar, tenestmenn, agentar, butikkeigarar) og almue (arbeidarar, handverkarar og tenarar).

Det som interesserte mest da eg skulle finne ut noko om språket i bymiljøet i Odda, var å sjå kvar arbeidarane kom frå. For det første var dei det store fleirtalet. For det andre vart dei og etterkomarane deira kjernen i folkesetnaden i det moderna Odda. Biletet er nokså ubrigda frå år til år, frå 1916, 1918, 1919, 1921, enten ein ser på dei som er utan heimstad i Odda eller dei som har teke heimstad her: 80 % er vestlendingar, 16,67 % er austlendingar, 3,33 % kjem frå Nord-Noreg. ⅔ er bygdefolk, ⅓ byfolk. Frå byane kjem om lag like mange frå Austlandet som frå Vestlandet. Dei aller fleste vestlandske byfolka kjem frå Bergen. Austlendingane kjem frå Oslo, Fredrikstad og Sarpsborg. Dei fleste vestlandske bygdefolka kjem frå Nordhordland, berre få frå Sunnhordland. Der er ein del sogningar, dei fleste frå Hafslo, frå Voss og mest ingen frå Sørffjorden.

Litt om utviklinga av Oddadialekten.

Det eg byggjer utgreiinga om dialekten i Odda i dag på, er skriftlege arbeid av elevane ved den høgre skolen i Odda. Det var fem alderssteg. Med visse mellomrom skreiv dei om aktuelle emne: Odda, heimstaden min, 17. mai i Odda, juleførebuingar osv. Oppgåvene var gitt slik for at ordvalet skulle bli nokonlunde likt. En gav noko rettleiing om korleis dei skulle skrive: «Nett slek så vi snakka». Eg fortalde dei sjølv sagt kva som var føremålet. Dei gav opp, anonymt, fødestad for seg sjølv

og foreldre og årstal da dei eller foreldra kom til Odda. Eg gav dei og mønsterord som dei skulle bøye etter skjema. Dette dreiv vi på med i 8—9 år. Seinare har eg ført kartotek over feil (brot på gjeldande rettskrivingsreglar) som går att i stilar i gymnasaset.

Det er såleis ungdommen sitt språk som ligg til grunn for det eg har skrive ned som kjenne-teikn på språkutviklinga. Mange av min generasjon (1911) held framleis meir eller mindre fast på barndomsspråket vårt og får neppe meir innverknad på framtidsspråket enn vi har hatt. Men eg lydte og på vaksne andre-generasjons innflyttarar, og fann ut at språket deira skilde seg lite frå ungdommen sitt, for det meste. Eg meiner heile tida det språket dei fører når dei ikkje jenkar talen sin etter kven dei snakkar med. Mange menneske skifter språk etter humør og forum.

Dialekten i Odda i dag skil seg frå den gamle i mangt. Men somt av det gamle sit att, i grunnen mykje når ein tek med i rekningen at innflyttarane utgjorde aller største delen av innbyggjarane. Mykje forklarar seg når ein ser på kvar dei kom frå. Det som fell i øyru, er at den nye dialekten er lysare i klangen (artikulasjonspunktet ligg høgare og lenger fram i munnen), meir høgsmålt og snøggare enn den gamle.

Formverket.

Dialekten følgjer hovedregelen for språkforandring: Forenkling. Unnataka forsvinn. Dette gjeld særleg bøyning av substantiv og verb. Fleire hankjønns- og inkjekjønnsord får -er i fleirtal. Adjektivkomparasjon med -er, -est blir etterkvart vanlegare. Verb som før var uregelrette: drepe - drepte. Perf. part. som predikatsord blir bøygt berre tilfeldig. Dialektord skil seg ut og kverv: aokans, dekans. I staden kjem vår(as), deras, dokkar(s).

FRA KAMPEN FOR NYNORSKE LÆREBØKER

Fra 1962 til 1970 har Den norske Forleggerforening og staten bevilget 1,8 mill. kroner i støtte til lærebøker som kommer i små opplag. Av dette beløp er 91 % brukt til produksjon av lærebøker på nynorsk. Statsråd Gjerde uttalte i Stortinget 5. mai at det vil kreves økte bevilgninger for å få flere lærebøker på nynorsk, særlig i gymnaset. Her går ca. 15 000 elever i avgangsklassene. Av disse er det omkr. 1500 som har nynorsk som hovedmål.

Dette klippet er tatt fra APROPOS — Organ for Studentmållaget i Oslo.

November 1971

30 000 elevar i streik for nynorske lærebøker.

Lars Vikør og Ola Svein Stugu.

Lærebokstreiken 28. oktober vart ein uventa kraftig demonstrasjon av det rettvise kravet om lærebøker på

Lydverket.

Det fenomenet ein legg mest merke til, er konsonantlenging med vokalstytting. Alt før kriggen kunne ein høyre i radio: «Juppitter melder sinn annkomst...». Mange gonger for dagen høyrrer vi no meldingar frå «Mettårrålaggisk innstitutt».

Dessutan er der ein tendens til svekking av siste lekk i tostavingstonefall. Av resultat kan nemnast: Monoftongisering, demuljering, konsonantherding.

Døme:

lig_j'g_ja, lig'ga, lig'ge
hyg_j'g_je'leg, hyg'gele, hyg'geli
glåi'ma, gløm'ma, glømme
straum — strømm
flaum — flåmm
aust — øst
snautt — snøtt
gløymde — glømte
sende — sendte
jo, ju blir fortrenge av y.

begge målformer til same tid og same pris. 30 000 elevar ved 80 skolar over heile landet deltok i aksjonen på ymse måtar. Dei fleste var nynorskskolar, men ikkje minst gledeleg var den sterke solidaritetsviljen som kom til uttrykk i fleire byar, t. d. deltok 8 Oslo skolar i aksjonen. Ca halvparten av skolane som deltok var gymnas; elles var det med ungdomsskolar, realskolar, handelsskolar, yrkesskolar, folkehøgskolar, husmorskolar og andre skoleslag.

Statsråd Gjerde kommenterte aksjonen i Dagsrevyen same kvelden. Han sa det ville vere «urimelig» om Stortinget sette opp løyvingane til nynorske lærebøker no, og viste til at løyvingane alt var auka med 150% i dette statsbudsjettet. Dessutan var det andre som skulle ha sin del av kaka, bl. a. universiteta. Dette forsøket på å spele ut mot kvarandre ulike grupper i same situasjonen må sjølsagt kontant avvistast.

Når det gjeld løyvingsauken på statsbudsjettet, så er elevar og lærarar stort sett samde om at det ikkje hjelper med stor prosentvis auke når grunnlaget er forsvinnande lågt. Kor stor del av løyvingssummen som vil gå til den vidaregående skolen, er uvisst, men det er grunn til å rekne med ein stad over 300 000, ein sum som vil rekke til 30 bøker etter departementet sine kalkylar, og 12—15 bøker etter forlaga sine utrekningar. Ei nøktern vurdering frå skolefolk går ut på at talet 300 000 må tidoblast berre for å dekke krava i gymnaset. Andre skoleslag, som jordbruksskolar, handelsskolar m. v., er da haldne heilt utanfor. Elevane er fullt klar over stoda, og den frykta sume hadde for at fronten skulle bli splitta på den aktuelle løyvinga, synte seg vere grunnlaus.

Likestillinga må lovfestast.

Nett no er radikalt auka løyvingar naudsynlege for at ikkje nynorsken skal døye heilt ut som lærebokmål i den høgare skolen. Elevane ser det likevel som viktigare på lang sikt å få slege fast ein gong for alle at alle har rett til likeverdige opplær-

ing på sitt mål. Nynorskelevane er ikkje lenger ei kua minoritetsgruppe som tek til takke med dei overskotsmulane som fell frå staten og dei private forlaga sitt bord. Elevane krev no full likestilling for si målform, og let seg ikkje lenger feie til side verken med teknisk-rasjonelle eller praktisk-økonomiske bortforklaringar av stoda. Det grunnleggande kravet for aksjonen er difor at lærebøkene må ligge føre på same tid og til same pris på baa mål, utan at dei av den grunn blir dyrare. Korleis kravet skal gjennomførast, tek ikkje aksjonen stilling til. Men elevane og lærarrane ved nynorskskolane vil ikkje lenger slå seg til ro med fagre løfte som blir brotne alt neste dagen. Dei krev difor no at prinsippet må lovfestast, ut ifrå at det vil bli langt vanskelegare for staten og forlaga å vri seg unna eit vedtak i lovs form enn uforpliktande lovnader og kjøvande festtalelevelvilje.

Statsrådens reaksjon tyder på at kampen langt frå er slutt med dette. Om ikkje Stortinget går inn for vårt prinsipielle krav og aukar løyvingane slik at dette kravet kan gjennomførast, må vi vente nye og sterkere aksjonar.

HVA ANDRE MEINER:

Stavanger Aftenblad 6.11.1971.

*Ikke målstrev,
men jamstelling.*

Herr redaktør.

I Aftenbladet 3. november uttrykker J. Hebnes si glede over den vellykka streiken som vart sett i verk torsdag 28. oktober på svært mange vidaregåande skular. Vi som arbeider med aksjonen synes det er gledeleg. Men det er mindre gledeleg at J. Hebnes lett og elegant koplpar over på målsaka i same innlegget. Vi som har lagt opp til denne landsomfattande aksjonen, har ikkje gjort det for å arbeide for «det ekte norske målet», som J. Hebnes uttrykker det. Aksjonen må for all del ikkje oppfattast som ei målstrevhandling. Vi har heile tida bevisst lagt vekt på at dette gjeld berre ein ting: jamstel-

STØ LÆREBOKAKSJONEN!

I strid med all tale om jamnstilling mellom nynorsk og bokmål i skulen har diskrimineringa av nynorsken vorte verre år for år. Berre 17% av lærebøkene i gymnaset ligg føre på nynorsk. Til dømes fins berre 7 av 42 godkjente lærebøker i matematikk på nynorsk. Stoda er i røynda verre enn tala gjev uttrykk for, av di ein stor del av nynorskutgåvene er forelda, og det er lita von om å få reviderte utgåver med det første. I andre vidaregåande skular er mishøvet endå verre.

Det misnøye dette har skapt, nådde klimaks då elevane og lærarane ved Øystese statsreal-skule og gymnas gjekk til ein times streik 10. september. Dette vart gjort for å streike under alvoret i kravet om fleire nynorske lærebøker og for å vekke opinionen for dette rettferdskravet.

Øystesestreiken har vorte følgd opp med ein streik på landbruksskulen på Voss og underskriftskampanjar på vidaregåande skular over store delar av landet. Eit samrådsmøte i Øystese 10. oktober gjekk inn for at aksjonen skal førast vidare med underskriftskampanjar, spreiking av materiale, streik eller andre aksjonar på vidaregåande skular kringom i landet 28. oktober.

Aksjonen treng din stønad!

Krava er:

1. Lærebøkene for den høgre skulen må ligge føre til same tid og til same pris både på bokmål og nynorsk.
2. Dette kravet må lovfestast.

ling mellom to språkgrupper i den norske skulen. At samane også har store problem med undervisningsmaterieell må vi absolutt ikkje gløyme.

Overraskende mange bokmålselevane var med i streiken, og i Oslo klarte dei merkeleg nok å samle inn over 10 000 underskrifter. Offisielt har nynorsken aldri stått sterkt i Oslo-området, og ingen bør tru at desse 10 000 elevane og andre skreiv under på krava for å støtte nynorsk-saka.

Norges Gymnasiastsamband var aktivt med i førearbeidet til streiken, men ikkje av målsakgrunnar. Både i NGS og på bokmålsskulane er det svært delte oppfatningar om nynorsk og målstrev. Desse støttar opp om aksjonen fordi dei har innsett den urettferd som nynorskelevane blir utsette for. Det er denne diskrimineringa aksjonen gjeld.

Dessverre har Noregs Mållag gjort ein stor tabbe i denne saka: Aksjonskomitéane rundt om på skulane fekk før streiken tilsendt ein liten pamflett om lærebokaksjonen der Noregs Mållag seier m. a.: «Den oppslutnaden aksjonen har fått, syner at målsaka står sterkt.» Dette er fullstendig feil, og NM kan nok rekne med ein del skarpe reaksjonar på eit slikt utsegn.

Senterpartiet si stortingsgruppe kjem til å gå inn for større løyving til nynorske lærebøker enn det er foreslått i statsbudsjettet. Dette skulle gi håp om at alle tre mellompartia går inn for større auke, og då er vi iallefall eit stykke på rett veg. Representantar for Høyre og DNA får sørgja for at vi får gjennom krava våre. Vi har alt fått fin publisitet om aksjonen, som held fram. Det er nå kampen for rettferd byrjar for alvor.

Bryne, 3. november 1971.

Ottar Grepstad.

NYNORSKEN I SKULEN

Av Bjarne Slapgard.

I «Skoleveien», B-nummer til Dagen for 2.10-71 filosoferer Besse Bønes over årsakene til at nynorsken stendig går attende i skolen. Han finn tre hovudgrunnar: *språkrevisjonane* 1938 og 1959, *sentraliseringa*, og for det tredje *eit lærarstand* som er med på å skuve nynorsken ut or skolane.

Stort sett skriv nok Bønes rett om dei to siste grunnane, men at han overdimensjonerer rettskrivningsombøtene er klårt nok. Og i den samanhengen held han fram mange ting som ikkje er rett. Her skal eg ta fatt i eit par.

At overgangen til ø frå y i ei rekkje ord, (t.d. at *myrk «vart brigda til mørk fordi det heiter*

så i dansk») er med på å skuve nynorsken ut or skolen og gjer han meir vanskeleg å lære, eller avdi ø-en er dansk, held ikkje. Vi må då ikkje gløyme at «mørk» og nærslekta ord er fleirtalsformer i norsk; her i Trøndelag kjennest mørk heimsleg, men myrk, fyrr o. l. framand. Difor vart nynorsken rikare på «attkjenningsgleder» etter at vi fikk skrive før, mørk, bort, over i staden for fyrr, myrk, burt yver.

Eg nemner dette av di Bønes lengre nede i artikkelen skriv noko som er endå meir urimeleg og usant, dette at «*trøndarar kjenner seg lite heime i denne nynorsken, og hev kasta han ut or skulen.*»

Med «denne nynorsken» er meint nynorsken etter 1938. Gje at det var så vel at det var berre rettskrivingsspørsmål å løyse til å hindre at nynorsk skolemål blir jaga på dør! Sanninga er nok at slike ting har hindra framgang for nynorsken her i Trøndelag, t. d. umoderne skolebøker med tunge, konservative målformer. Då 1938-rettskrivinga kom, tok mange skolekrinsar og førte inn nynorsken, t. d. på Nordmøre og her i Trøndelag. Alle vona at det nå skulle bli rik tilgang på meir tidhøvelege lærebøker på nynorsk. Før ein retteleg kom i gang, hadde vi krig i landet. Nynorsk eller bokmål var mellom dei mindre ting, dessverre. Men då vi vel var komne igjennom, var det andre krefter som kom *retteleg i gang!* Pressa og kringkastinga, foreldreaksjonen og mektige forlag, frekk pågang frå «riksmålsfolk» som gjerne såg at nynorsken vart rydda ut or skolen. Desse kreftene frå konservativ side fekk til å slå lag med sentraliseringsfeberer i den sosialdemokratiske regjeringa. Ei kjempeulykke for nynorsk skolemål vart dette, ikkje minst her i Trøndelag. Vi fikk aldri gode, moderne lærebøker i så stort utval som vi trong, og som vi vona på å få alt i 1930-40. Nå ser vi følgjene slå ut i katastrofe.

DET GÅR FRAMOVER MED SPRÅKET OG!

Stavanger Aftenblad.

For 75 år siden 14. oktober 1896.

Vi har bragt i erfaring,

at haandverkerforeningen er høist misfornøiet med vort raad forleden om aa afstaa fri grund til Weier Sundts gade forbi deres nye hus mod å faa den oparbeidet i hele sin bredde med en gang. De mener at veikomiteen har bragt dem opi et saadant uføre, at den selv faar se til at klare ærterne uden noe ekstrabidrag fra deres side. Og det kan der være noe i. Men vi mener alligevel, det er værddt et offer, om hele gaden kom istand mit eins.

En katolsk kirke

her i byen var der for etpar aar siden megen tale om. Det blev dengang indkøbt grund, men folk tog ikke videre notis af det hele, her var vist ikke mer end 5—7 katoliker i hele byen. Nu lader det imidlertid til, at tanken skal realiseres. Hr. arkitekt Sverre, der skal levere tegningerne m. a., var igaar med bygningskommisjonen paa stedet og besigtiget grunden. Efter hvad hr. Sverre selv meddeler os, skal der opføres en kirke og prestebolig, begge i gammelnorsk stil. Bygningerne, der faar en overmaade smuk beliggenhed paa den tidligere saakaldte «Hagamark», vil rimeligvis bli paabegyndt allerede i høst.

Jo,

det ser ut for, at vi er kompt op paa govorsiden igjen. Det er allerede den fjerde dagen, 'n har holdt sig i godt lag, og idag er det nu rent aparte. Barometeret har og hævet sig pøom-pø hver dag, og nu staar det paa smukt saa udsigterne er de allerbedste. Vilde han nu bare holde sig til næste uge ialfald, da movingen begynder med den skare, som skal bytte bolig og transle kring fra ende til anden i byen med sine flyttelæs, skulde det glæde mangfoldige. Vi vil haabe det.

For 50 år siden 14. oktober 1921.

Reguleringsplanen.

Findes der i verden noget kjed-

sommeligere end en by opført efter streker og linjer, med brede gater som går i de rigtige vinkler, og med svære offentlige murstensbygninger, hvor støv falder over alt og alle. Det som er gammelt og særpræget, som har liv og minder, det skal væk, klippes of den taapelige offentlige saks som ikke eier gnist av personlighet.

I andre land har man raad til at la sine byer beholde sin profil, men her hjemme skal vi på død og liv rive ned hvert morsomt hus og hugge om hvert gammelt træ, bare fordi nogen enkelte mennesker indbilder sig at det er det eneste saliggjørende at bo i byer som er lagt med passer og linjal, uten tanke på at det er det personlige og egenartede, og gjerne det litt skakke og skjæve, som gir en by dens fysiognomi og menneskene den svingning i sindet som er nødvendig, når man ikke selv ønsker at bli som et scakbrædt eller en ny reguleringsplan. *Ada Isachsen.*

For 25 år siden 14. oktober 1946.

For mye hest.

Er riksstyret merksam på at det for tiden er overskott av hest i landet vårt? spurte en representant for Sogn og Fjordane, Lunde i Stortinget.

Når hestetallet er gått så sterkt opp, kommer det blant annet av at det var så vanskelig med transportmidler under krigen og at hester har stått og står i god pris. Taleren fryktet at prisene senere ville bryte sammen til skade for jordbruket og hele samfunnet. Vi forer i dag på 40—50 000 flere hester enn vi har bruk for. Ble alt det foret nyttet til melkeproduksjon for eksempel, ville vi få 80 millioner kilo melk.

Statsråd Fjeld svarte at regjeringen var fullt klar over at det var altfor mye hest i Norge i dag.

SPRÅK, SAMFUNN OG POLITIKK

I tid fall «Foreldreaksjonen» saman med framvoksteren av Libertas, kampen om pris- og rasjonaliseringslovene, ein kraftig borgarleg reaksjon mot plan-

leggingspolitikken åt arbeiderpartistyre dei fyrste etterkrigsåra. Dette var ikkje eit tilfeldig samantreff. Det var dei same kreftene i skipsfart og storfianans som bar både Libertas og Foreldreaksjonen fram økonomisk — det er synbert nok om ein ser på støtteannonane i riksmålspressa. Reguleringspolitikken ville ta herredømet over den økonomiske politikken ut av hendene på storborgarskapet på same vis som tilnæringspolitikken ville ta herredømet over språkutviklinga frå dei mektige. Dei konservative drog sjølve gong på gong parallellen: Dei ville bort frå «statsdirigering» i språkpolitikken. Slagorda var dei same som i striden om den økonomiske politikken: Til kamp mot «tvang», «dirigering», «regulering». «Dei frie krefters spel» tilsvara tanken om «den frie og naturlige sprogutvikling» — dvs. den språkutvikling som vart dirigert av andre krefter enn dei folkevalde. Dei kunne nok for ei tid alliera seg med forfattarar med kulturradikal fortid, men leiinga av Riksmålsforbundet vart snart liggjande hjå den gamle høgreekstremist J. B. Hjort. Og valet av skjellsord syntte kva lei brodden hadde: «folkemål», «pøbelmål» osv .

Det vart og lansert filologiske teoriar som syntte den sosiale karakter striden hadde — som t. d. den at språket ville bli rikare, meir nyansert dersom dei gamle riksmålsformene og folkemålsformene levde ved sida av kvarandre og fekk uttrykkja ulike nyanser. På den måten skulle den konservative riksmålsforma knytast til det som hadde prestisje, sosial status, medan folkemålsformene skulde forvisast til underklassens liv og situasjon. Ein arbeidsneve kunne vera «svart», men ein silkekjole måtte vera «sort». A-forma kunne tolast i «kjerlinga» — men det måtte heita «dronningen». Slik vart språket rikare på nyansar, heitte det, — og fekk klårare klassekarakter, kan vi leggja til.

(*Berge Furre i artikkelsamlinga «Mål og Makt».*)